

ARISTOTEL. ȘTIINȚA ÎNȚELEPCIUNII

Mihai BRAGA

dr. conf., Universitatea Tehnică a Moldovei

***Adnotare:** Articolul analizează problemele apariției denumirii lucrării lui Aristotel *Metafizica*, evidențiindu-se că, de fapt, Aristotel nu a scris o lucrare integrală cu așa denumire și că denumirea lucrării a fost dată de redactorii corpusului aristotelic. În conținutul *Metafizicii* de către acești redactori au fost incluse un șir de materiale care au însumat prelegerile lui Aristotel predate în Liceu învățăceilor. În textele prelegerilor în care se pune în prim plan analiza noțiunii *Ființa* nu întâlnim noțiunile de metafizică și teologie, cum se vehiculează de unii, ci noțiunile: știința înțelepciunii, filosofia, prima filosofie, ceea ce, după părerea noastră, ar permite ca însăși lucrarea să poarte una din aceste denumiri.*

Vom vorbi despre lucrarea lui Aristotel cu denumirea *Metafizica*. Toată lumea o cunoaște sub această denumire. În gândirea filosofică această noțiune este principială, pentru că metafizica este considerată de mulți filosofi fundamentul gândirii filosofice. În același timp domeniul acesta al gândirii filosofice este criticat de un șir de reprezentanți ai filosofiei, îndeosebi, marxiștii, pozitiviștii.

De aceea va trebui, mai întâi de toate, să ne oprim la istoria termenului *metafizica*. În genere este primit prin termenul metafizica să se înțeleagă „dincolo de natură”, „înaintea naturii”, provenind de la noțiunile grecești „meta”și „fizica”, primul traducându-se în latină „deasupra”, al doilea „natură.” Termenul a apărut drept denumirea a unei dintre lucrările lui Aristotel, care intră în corpusul științific și filosofic aristotelic. Doar că problema constă în aceea, că Aristotel nu a numit niciuna dintre lucrările sale *Metafizica*. Putem verifica adevărul spuselor după lucrarea lui Diogen Laerțiu „Despre viața, învățăturile și spusele filosofilor renumiți”.(1) Atunci de unde apare denumirea *Metafizica*, iar autor al lucrării Aristotel?

Povestea de față, adică apariția unei lucrări cu titlul *Metafizica*, a început după moartea lui Aristotel. Pentru prima dată denumirea unei lucrări a lui Aristotel cu titlul *Metafizica* este întâlnită la Nicolae din Damasc, însă se spune că denumirea aceasta a primit-o de la Andronicos din Rodos, unul dintre primii editori ai corpusului aristotelic. Un șir de lucrări, scrise de Aristotel, nu s-ar fi încorporat în structura științifică a timpului (logică, matematică, fizică) și acestea redacțional ar fi fost încorporate aparte, după fizică. Adică sensul inițial al denumirii *Metafizica* a fost redacțional și doar mai târziu, în secolul al VI-lea al e.n., sens existențial i-a fost dat de către Simplicius, adică metafizica ar însemna știința despre suprasensibil, transcendent.(2), Andrei Cornea. Lămuriri preliminare, p. 9-10). Mai sunt și alte păreri, cum că sensul denumirii lucrării este didactic. Astfel conținutul acestei lucrări este compus din cursul de prelegeri predat de către filosof studenților în diferite perioade, de aceea *Metafizica* nu este o lucrare cursivă, ci în ea întâlnim repetări, unele părți contradictorii.

Însă contradicțiile nu sunt numai de atât să vină de la Aristotel. Chestia constă în aceea, că, după cum se vede, nu toate materialele aparțin lui Aristotel. Aceasta se simte și după conținut, după modul cum este expus materialul. Unele materiale din *Metafizică* sunt expuse destul de complex, altele foarte simplist. Pentru a răspunde la această întrebare este necesar să vorbim despre structura lucrării de față. Astăzi, ea este alcătuită din paisprezece cărți: Cartea Alpha mare (I), Cartea alpha mic (II), Cartea Beta (III), Cartea Gamma (IV), Cartea Delta (V), Cartea Epsilon (VI), Cartea Zeta (VII), Cartea Eta (VIII), Cartea Theta (IX), Cartea Iota (X), Cartea Kappa (XI), Cartea Lambda (XII), Cartea My (XIII), Cartea Ny (XIV), dar există date că inițial lucrarea a fost alcătuită doar din 10 cărți. Deci, ceea ce avem acum în calitate de *Metafizică* conține paisprezece cărți, însă, Hesychios, un autor din antichitate, menționează o *Metafizica* a lui Aristotel în zece cărți, și nu din paisprezece. Despre procedura de transformare a *Metafizicii* din 10 cărți, în 14 cărți sunt mai multe păreri. Unii autori contemporani și traducători ai tratatului susțin că unele completări redacționale și capitole de legătură ar fi fost introduse de primul editor al corpusului aristotelic, Andronicos din

Rodos. Alții vorbesc și despre alte ingerințe ce ar fi introdus idei și explicații departe de aristotelism. Cele mai mari probleme sunt cu cărțile: Alpha mic, Lambda, My și Ny. „Jaeger, de pildă,- scrie,- lucrurile stăteau astfel : Cartea alpha mică ar fi fost inserată mai târziu (asa se explică și desemnarea sa) și nu ar aparține lui Aristotel, ci probabil lui Pasicles (un peripatetician din secolul III î.e.n.). Cărțile Alpha mare, Beta și Gamma formează o unitate; Delta era un tratat independent; Epsilon este tranzițional, conducând spre Cărțile Zeta, Eta și Thêta. Conexiunea acestora cu Alpha, Beta si Gamma i se pare lui Jaeger problematică. Cartea Iota ar sta complet independentă, Kappa conține un rezumat al Cărilor Beta, Gamma, Epsilon, ca si al unor capitole din Fizica, adăugat mai tarziu... Lambda ar fi un tratat complet separat despre Ființa imobilă. Iar ultimele Cărți, My si Ny, nu au nici o legătură cu cărțile precedente.” (3)

Este cunoscut că lucrarea lui Aristotel Metafizica mai este întâlnită și cu sens de Teologie. Dar dacă este astfel cum scrie Jaeger, și Cartea Lambda nu aparține acestui corpus, atunci problema Primului Mișcător dispare, pentru că anume în această carte se analizează problema dată. Astfel decade problema teologică a cărții și rămâne doar problematica ontologică, adică lucrarea este dedicată cercetării realității obiective. Incursiuni teologice se mai întâlnesc în anumite crâmpie, dar se simte că acestea nu se leagă textual, adică sunt trase de urechi în aceste texte. Mai mult ca atât, este expusă poziția clară a autorului față de zeități și a acelorora, care introduc interese teologice în știință în cartea Beta,(III): „a) Numai că intervine o multiplă dificultate: nimic nu-i mai absurd să afirmi, pe de-o parte, că există unele naturi situate în afara celor de sub Cer, dar că, pe de altă parte, aceste naturi sunt declarate ca fiind la fel cu lucrurile sensibile, afară doar că ele sunt eterne, iar lucrurile sensibile — pieritoare. Ei /platonicienii/ afirmă că există Omul în sine, Calul în sine, Sănătatea în sine și nimic altceva, tratându-le în mod asemănător /pe Forme/ cu modul în care procedează cei ce susțin că există zei, doar că aceștia sunt antropomorfi. Căci nici cei ce cred în zei nu au făcut din ei altceva decât oameni eterni, nici /platonicienii/nu au făcut din Forme altceva decât obiecte sensibile eterne.” (4)

De fapt, care sunt denumirile cărții date pe care le întâlnim în texte. Prima denumire este *Știința înțelepciunii*, a doua denumire este *Filosofia*, și a treia denumire, care se întâlnește în textele așa zisei Metafizici, este *Prima filosofie*.

Să purcedem la analiza textelor cărții și să lăsăm la o parte părerile altora despre acestea. Chiar de la început, Aristotel analizează puterea de cunoaștere a oamenilor, comparând diferite forme ale cunoașterii: experiența, arta și știința, și menționează că ultimele două se formează pe baza experienței. Dar, arta și știința sunt superioare experienței, pentru că acestea dispun de cunoștințe generale despre lucruri și pot răspunde la întrebarea „de ce”, pe când experiența are cunoștințe doar despre lucrurile individuale și poate răspunde la întrebarea „ce”; cu alte cuvinte arta și știința pot cunoaște cauzele lucrurilor, fenomenelor, proceselor, iar experiența nu poate face acest lucru, nu dispune de asemenea cunoștințe. Tot din aceleași considerente cunoașterea teoretică este mai puternică, decât cunoașterea senzorială și poate fi numită înțelepciune: „ Dintre senzații, prin urmare, pe nici una nu o considerăm a reprezenta o înțelepciune, deși cele mai dominante dintre senzații dau totuși cunoștințele particulare. Numai că ele în nici o privință nu îl comunică pe *de ce*, de pildă, de ce este focul cald, ci ne comunica doar faptul că el este cald.” (5) Cel ce cunoaște cauzele lucrurilor, fenomenelor, proceselor poate fi numit, după spusele lui Aristotel, înțelept. Iar știința care este preocupată de cunoașterea primelor cauze și începuturi poate fi numită știința despre înțelepciune: „ Or, este limpede că înțelepciunea este o știință ce are ca obiect anumite principii, anumite rațiuni de a fi /ale lucrurilor/.” (6)

Desigur, este important să avem înțelegerea cuvenită despre ceea ce Aristotel stabilește în calitate de înțelepciune. Mai întâi, Aristotel rezolvă următoarea întrebare: cine dintre oameni poate fi considerat înțelept? Desigur, că acest lucru este destul de important pentru că orișice om ar trebui să aibă anumite criterii în ce privește educația și cultura sa. Prima cerință este ca omul să dețină cunoștințe vaste: „Omul înțelept este acela care deține cunoștințe despre tot, cât e posibil, fără să aibă știința lor în detaliu”(7); A doua cerință a lui Aristotel constă în capacitatea omului de a face deosebire între dificil

și superficial, theoretic și senzorial: „Este înțelept omul, care cunoaște lucrurile dificile, pentru că cunoștințe senzoriale poate avea orișicine”;(8) Și nu în ultimul rând, Aristotel atrage atenția la faptul că omul înțelept deține cunoștințe esențiale despre lucruri și este în stare să transmită cunoștințele sale altora: „Poate fi considerat înțelept acela, care în orișice știință, este mai precis și mai capabil sa-i învețe pe alții rațiunile de a fi ale lucrurilor”.(9)

Și acuma, ce este important pentru noi și acest articol, despre așa zis-a Metafizică, căci spuneam la începutul articolului că Aristotel nu vorbește nici despre o metafizică or teologie în lucrare, dar, în primul rând, vorbește despre *Știința Înțelepciunii*. Aristotel precizează care sunt caracteristicile științei care poate fi numită înțelepciune: a) „aceasta este știința cunoașterii generalului, pentru că el este mai dificil de cunoscut”; b) „este știința primelor principii”; c) „este știință care cercetează rațiunile de a fi ale unui lucru, de aceea ea este în mai mare măsură aptă să-i învețe și pe alții (căci îi învață pe alții /numai/ acei oameni care arată rațiunile de a fi ale oricărui lucru)”; d) „este știința cunoașterii binelui, „căci scopul acțiunilor este binele lor, iar, în general, scopul este supremul bine în cuprinsul întregului firii”. (10)

Să concluzionăm, Știința înțelepciunii este știința despre general, știința primelor principii, știința rațiunilor de a fi ale lucrurilor și știința cunoașterii binelui. Primele trei caracteristice ale științei înțelepciunii țin de procesul cunoașterii pure, a patra caracteristică ține de cunoașterea binelui, cu alte cuvinte, înțelepciunea ține nu doar de cunoaștere, ci și de morală, pentru că *Binele* este categoria fundamentală a Eticii, științei despre comportarea umană și mai ales, despre ceea ce în limba cotidiană se numește soveste sau obraz. La acest moment al științei înțelepciunii, trebuie de atras atenție îndeosebi, deoarece, astăzi atunci când se vorbește despre filosofie se vorbește doar de puterea ei de cunoaștere, lăsându-se într-o parte caracteristicile și puterea ei morală. Aristotel, fiind ucenicul lui Platon nu putea ignora ceea ce învățătorul său considera pentru filosofie important, și anume, calitatea sufletului uman, tendința firească a ființei umane către desăvârșire. În filosofia modernă problematica morală va fi separată de filosofie, adică de ceea ce

pentru Aristotel era obiect al științei înțelepciunii, și va fi obiect separat al științei despre morală. Tendința de a separa cunoașterea de morală a făcut ca știința contemporană, în general să nu aibă griji morale și nici răspundere de rezultatele cercetărilor sale.

În concluzie, despre știința care o va cerceta în așa zisa *Metafizică* Aristotel scrie: „Așadar, din toate cele spuse, asupra aceleiași științe cade numele căutat /înțelepciunea/: aceea, în mod necesar, contemplatoare a primelor rațiuni de a fi, a /primelor/principii. Căci binele, scopul <τό οὖν εἶναι> sunt una dintre rațiunile de a fi ale lucrurilor.” (11)

Tot aici, Aristotel va vorbi și despre înfățișarea acestei științe asupra celorlalte științe. Știința înțelepciunii nu este o știință productivă, cercetările nu se realizează de dragul vreunui folos, ci pentru a ne salva de ignoranță. „Felul cum s-au petrecut faptele probează cele spuse: căci abia după ce au existat aproape toate cele necesare atât pentru lejeritatea, cât și pentru desfășurările vieții, a început să fie căutată cugetarea /filozofică/. Se vede, așadar, că noi nu o căutăm pentru vreun folos strain, ci, așa cum declarăm liber omul care ascultă de sine și nu de un altul, tot așa și pe aceasta o declarăm ca fiind singura liberă dintre științe. Căci ea singură ține de sine însăși.” (12) Mai mult ca atâta, Aristotel susține, că știința înțelepciunii este cea mai superioară dintre toate științele, pentru că aceasta este o știință a Zeilor, este știință divină, pentru că doar Zeul are cunoștințe despre toate. Toate științele sunt mai necesare, însă cea mai bună este ea. (13)

El consideră că realitatea, fenomenele pot fi explicate prin a răspunde la următoarele întrebări: 1. Ce este Ființa (esența) – răspunde la întrebarea „de ce?”; 2. Care este Substratul?; 3. Care este originea mișcării?; 4. Care este Scopul mișcării (Binele)?

Aici ne vom opri cu analiza acestei lucrări dar în prelungirea citirii lucrării, pentru fiecare este important să descurce, în primul și în primul rând, ce înțelege Aristotel prin noțiunea filosofică Ființa, pentru că anume de la modul cum înțeleg filosofii noțiunea Ființă, începe și modul de filosofa a fiecărui dintre filosofi.

Bibliografie

1. Диоген Лаэртский. О жизни учениях и изречениях знаменитых философов. М., Мысль, 1979, p. 212-213
2. Andrei Cornea. Lămuriri preliminare.- Aristotel. Metafizica, Humanitas, București, 2007, p. 9-10
3. *Ibid.*, p. 12-13
4. Aristotel. Metafizica, Humanitas, București, 2007, p. 121
5. *Ibid.*, p. 57-58
6. *Ibid.*, p. 58
7. *Ibid.*, p. 59
8. *Ibidem*
9. *Ibidem*
10. *Ibid.*, p. 59-60
11. *Ibid.*, p.60
12. *Ibid.*, p.61
13. *Ibidem*